

KARANLIKDERE: SOMA KATLIAMI BELGESELİ FİLM İNCELEMESİ

Gökçe Çataloluk

Hakikate eskimiş sözlerle temas etmek sıkıcı olabilir ama yanlış değildir. Üstelik tekrar hafızayı güçlendirir, bedene öğretir ve zihni işler. Bu son cümlenin “didaktik” ya da “pedagojik”, hatta sadece beden ve zihni ayrı ayrı andığı için “düalist” bulunmayacağı Eski Dünya’nın muteber kalemlerinden Bertolt Brecht, çok bilinen metinlerinden birinde, faşizm koşulları altında hakikati yazmanın beş zorluğu olduğunu söylerdi. Bunlar sadece o koşullar altında bilfiil yaşayanlar açısından değil aynı zamanda sürgündekiler açısından da eş düzeyde geçerliydi ona göre; hatta burjuva demokrasilerinde yaşayanlar için de...

Soma Katliamı’nın 10. Yılında yayımlanan *Karanlıkdere: Soma Katliamı Belgeseli*’nin ezberimizdeki (bu nedenle atfını verip saymayacağım) bu beş zorluğun üstesinden gelmek açısından iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum ama içlerinden iki tanesi özellikle önemli ve onları burada ele almak hukuk teorisi bakımından daha fazla anlam taşıyabilir.

- 1) Hakikati bir silah gibi kullanabilme
- 2) Hakikatin kimlerin elinde daha etkili olabileceğine karar vermek.

Silah sevimli bir metafor değil elbette ama eğer sınıf savaşını tarihin hareket ettiricisi olarak kabul eden gelenek içinden düşünüyorsanız (“bir savaş var, savaş var diyenlerle yok diyenler arasında”) sevimli olmadığı kadar metafor da değildir. Sınıf savaşı gerçektir, savaşta silahlar kullanılır, silah etimolojik olarak öncelikle -mızrak gibi- fırlatılabilen bir şeydir. Hâl böyleyken değinilen hakikati fırlatma “sanatı” olarak da düşünülebilir pekâlâ ve o zaman da kim tarafından nereye fırlatıldığını sormak gerekir. Burada kalalım.

Karanlıkdere, hukuk eliyle örtülen hakikate erişme iddiasıyla yapılmış bir belgesel. Onu uzun süredir gelip gitmekten yıpranan yarım kapaklı pembe dosyalarda değil dijital uzamda arıyor olsak da hukukun hakikatle ilişkisi, halen sınırlı ve sınırlandırıcı bir ilişkidir. Sınırlıdır çünkü hukukun asıl işlevini gören yargı, anlatılabilen ve resmedilebilen kadarından alımlanmak istenen kadarını süzen bir mekanizmadır. Sınırlandırıcıdır çünkü, sınırlandırılmamış hakikat hukuk sisteminin tekillikleri “işleyen” karmaşıklık düzeyini felç edebilir, işleyişi tıkayabilir. Çok basitleştirecek olursak, hukuk, anladığı kadarını çözer. Tersinden,

çözeceği kadarını hukuklaştırır da denilebilir. Söz gelimi insanın en derin hislerinden elem ve keder, hukuk açısından ancak tazminat sorumluluğu açısından tartabileceği niceliklerdir. Tekillikler mantıksal zorunluluk dahilinde tikel olgulara teşmil edilir, bunlar da argümantasyon sürecinde hukuk önermelerinin içinde erir. Süreç mekaniktir, böyle olması normaldir; hukukun acıyı gidermek şöyle dursun anlamak iddiası dahi yoktur. Anlamak, *yaşam dünyasının* belirleyici faaliyetidir, sistemler “mümkün olduğu kadar yaklaşma” prensibiyle çalışırlar. “Şüphelerden arındırılmış maddi gerçeğin ortaya çıkarılması”nı amaçlayan ceza muhakemesi hukuku, eleştirel hukuk çalışmalarının bir yüzüyle aşkın süredir işaret ettiği bu kısıttan azade değerlendirilemez.

Öte yandan *Karanlıkdere*, hakikati hukuktan kurtarıken politikleştiriyor; “kazanmak için anlamak” gerektiği savıyla sunuyor kendini. Ama savın tamamı bu kadar değil ve bence ikinci kısmı daha önemli: “anlamak için anlatmak” gerekliliği... Zira önce yorumlayıp sonra eylemek ancak ilk aşamayı geçme niyeti olmayan koltuk entelektüellerinin fantezisi. Dönüştürmek mevzubahisse, praxis içinde anlayabilir insan. Madende gerçekte ne olduğunu anlatmak için onu modellediğinizde, tanıkların ifadeleri ile mekânı eşleştirdiğinizde, olan biteni saat saat aktarabildiğinizde siz de anlamının bir parçası olursunuz.

Bu da bizi doğrudan ikinci soruna götürür. Brecht’e göre hakikati söylemek, sorumluluğunuzu yerine getirdiğiniz anlamına gelmez, mesele kime anlattığınız ve kiminle beraber anladığınızdır. Söz gelimi savunmanızı yargıç heyetine, sizi savunanlara, dinleyenlere duyurduğunuzda değil, eğer jandarma erleri dönüp dönüp dinliyorsa, doğru yere yapmışsınızdır. Çünkü “cellatlar bile, idam için ödeme artık gelmediğinde ya da tehlike çok büyük hale geldiğinde tepki verirler.” Kastedilen, sizi anlamayacak olana seslenmek değil, asıl fail potansiyeli taşıyana seslenmektir. Hülasa, egemen sınıfın evraka mıhlama gücünün karşısında hakikati hafızanın akışına bırakmamak, onu kullanarak bir değişim meydana getirebilecek olanlara fırlatmak iyi bir fikirdir.

Karanlıkdere’nin bu açıdan başarılı olduğunu söylemek mümkün. Belgeselde maden, orada yapılan işin niteliği, normal işleyişi ve yapılan hatalar bu işleyişe yabancı olanların dahi anlayacağı şekilde aktarılıyor. Hatta videonun açıklamasında bir de sözlük mevcut. “Dava”nın hikâyesi da aynı tonda: sakın, açık ve acı. Animasyonun ve taşıma efektinin ise iki yönlü bir işlevi olduğu düşünülebilir. Öncelikle bütün canlandırmalarda olduğu gibi, çizginin yabancılaştırıcı işlevinden faydalanılmış ancak raylar, biteviye tıkırtı ve dış ses izleyicinin çok da rahatlamasına müsaade etmiyor. Kimi zaman daraltıcı olan bu deneyimin travma çalışmaları açısından

hangi sınırlara oturduğunu bilemiyorum fakat acı “çalışan” kimi eğilimlerin retoriğini kullanmamanın izleyiciye steril bir “akademik özen”le kotarılmamış bir iş hissi aktardığı muhakkak.

Son olarak, hakikatin kimin elinde daha etkili olabileceğine karar vermekten bahsederken bu kararı vereni de atlamamalı. Bu belgeseli yapanlar, meslekten film yapımcıları değil, Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi avukatlar. Bu önemli, çünkü olup biteni duruşma salonlarında açığa çıkartmaya çalışan hukuk aktörlerinin, hayatın hüküm kurulduktan sonraki akışına bizzat müdahale etmeye yeltenmesi, onların “taraf”lığı konusuna kafa yorması gereken hukuk teorisine de bir damar açıyor.

Velhasıl, *Karanlıkdere: Soma Katliamı Belgeseli*'ni hukuk ve hakikati düşünerek izleyin derim. Hatta eliniz değmişken belgeselin senaristlerinden Selçuk Kozağaçlı'nın yine Soma'da geçen tefrika romanı *İnayet*'i de takibe alın. Hukukun sustuğu yerde kurguyla gerçeğin birbiriyle nasıl dört koldan konuştuğuna tanık olmak isterseniz elbette.